Ատոմ Մխիթարյան

ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ. ՈՐՏԵՂ Ե՞ՆՔ ՈՒ Ո՞Ր ՈՒՂՂՈՒԹՅԱՄԲ ՊԵՏՔ Է ԳՆԱՆՔ

Հայաստանում կրթության ոլորտը կարևորվում է որպես երկրի կայուն զարգացման, ինչպես նաև մարդկային կապիտալի պահպանման ու վերարտադրության նախապայմաններից մեկը: Մարդկային զարգացման ապահովման քաղաքականության հիմնական գերակայությունը կրթության առաջանցիկ զարգացման ապահովումն է կրթության որակի, արդյունավետության և մատչելիության բարձրացման միջոցով:

Հայաստանի կրթության զարգացման հեռանկարն անհրաժեշտ է դիտարկել երկրի ընդհանուր զարգացման, ազգային և պետական անվտանգության ապահովման հետևյալ հիմնական նպատակադրումների համատեքստում՝ ապահովելով կրթության բնագավառում պետական քաղաքականության սկզբունքների իրականացումը.

– անկախ պետականության ամրապնդում և քաղաքացիական հասարակության զարգացում,

– աղքատության հաղթահարում և բարեկեցության ապահովում,

– կայուն տնտեսական աճի և մրցունակության ապահովում,

– հայապահպանություն,

– միջազգային և տարածաշրջանային համագործակցություն:

Հայաստանում այժմ կրթության համակարգը հեռու է իր առաքելության լիարժեք և ամբողջական իրականացումից, մինչդեռ առաջ են եկել նոր մարտահրավերներ, որոնց հաղթահարմամբ է պայմանավորված կրթության ապագան:

Նախաձեռնված բարեփոխումների շոշափելի և հասարակության կողմից արժևորվող ձեռքբերումների բացակայության պատճառով կրթության համակարգը հայտնվել է մի իրավիճակում, երբ խաթարված է կրթական հաստատությունների հեղինակությունը, վտանգված է վստահությունը բարեփոխումների և համակարգի ներուժի նկատմամբ: Միաժամանակ, թե՛ հասարակական գիտակցության, թե՛ պետական քաղաքականության մեջ կրթությունը գերակայությունների շարքում շարունակում է մնալ որպես ազգային արժեք և սոցիալ-տնտեսական առաջընթացի կարևոր գործոն:

Կրթության բնագավառի գերխնդիրն է կրթության որակի բարձրացումը՝ ապահովելով համակարգի արդյունավետ գործունեությունը և քաղաքացիների՝ իրենց ձգտումներին և ընդունակություններին համապատասխան կրթություն ստանալու հավասար մատչելիությունը:

Թեև վերջին տարիներին կրթության որակի հիմնախնդիրն առավել շատ քննարկվող հարցերից մեկն է, սակայն մինչ այժմ որակի վստահելի և արժանահավատ արդյունքային ցուցանիշների համակարգ ներդրված չէ: Կրթության որակի բարելավման հետագա արդյունավետ քաղաքականության մշակման կարևոր նախապայման է տվյալների ստացման մեխանիզմների կատարելագործումը, որին ուղղված են որակի ապահովման ընթացակարգերի ներդրումը, կրթության կառավարման տեղեկատվական համակարգի ընդլայնումն ու զարգացումը: Հարկ է արձանագրել, որ կրթության որակի բարձրացման և բարեփոխումների հաջողության ապահովման առանցքային դերը պատկանում է մանկավարժներին: Նրանց քանակական պակաս երկրում չկա, սակայն դասավանդման որակի բարձրացման, նոր մեթոդների օգտագործման առումով անելիքներ դեռ շատ կան: Միաժամանակ, ցածր է կրթության որակը մանկավարժական բուհերում, որը պայմանավորված է մի շարք գործոններով. դիմորդներն ուսման համեմատաբար ցածր առաջադիմություն ունեցող շրջանավարտներն են, բուհերը համալրված չեն ժամանակակից ուսումնական ռեսուրսներով, բարձրագույն կրթության ոլորտի բարեփոխումները դանդաղ են ներդրվում այս բուհերում:

Մասնագիտական կրթության կարևորագույն խնդիրներից է բուհերում և միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատություններում ժամանակակից, միջազգային պահանջներին համապատասխան կահավորված գրադարանների (այդ թվում՝ էլեկտրոնային) բացակայությունը: Բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների գրադարանային ֆոնդերը հնացած են և չեն համապատասխանում ժամանակակից գրադարաններին ներկայացվող պահանջներին: Գրադարաններից օգտվելու մեխանիզմը դյուրացնելու և առավել արդյունավետ դարձնելու համար կարևոր է էլեկտրոնային գրադարանների ներդրումը: Խնդիրներ կան նաև ուսումնական գրականության ստեղծման, թարգմանության և տեղայնացման ապահովման, ուսումնական հաստատությունները ժամանակակից տեխնիկական սարքավորումներով, լաբորատորիաներով ու ուսումնամեթոդական պարագաներով համալրման աշխատանքներում:

Հանրապետությունում մասնագիտական կրթության ոլորտում պետական աջակցությունը չի տեղաբաշխվում այնպես, որ ապահովի առավելագույն ներգրավվածություն: Հաշվի չեն առնվում տարբեր մասնագիտությունների գծով մասնագետների պատրաստման առանձնահատկություններն ու ծախսերի հաշվարկը՝ համապատասխանեցնելով դրանք տեղական և միջազգային աշխատաշուկայի պահանջներին: Մշակելով և ներդնելով մասնագիտական կրթության ոլորտի ֆինանսական հատկացումների նոր մեխանիզմներ, հնարավոր

կլինի նաև վերանայել մասնագիտությունների չափաքանակների սահմանման և բաշխման մեխանիզմները, կենտրոնացնելով նաև մասնագիտական խմբերը:

Մյուս կողմից, կրթության կառավարման մասնագետների նպատակային պատրաստում չի իրականացվում, իսկ կարողությունների զարգացման առանձին ծրագրերն էականորեն չեն բարելավել իրավիճակը: Կարողությունների պակաս է զգացվում հատկապես ծրագրերի կառավարման, ռազմավարական պլանավորման, մոնիթորինգի և գնահատման, դոնորների հետ աշխատանքների բնագավառներում:

Կրթության բնագավառում կարևոր խնդիր են տարբեր կազմակերպությունների կողմից իրականացվող ծրագրերի համակարգումն ու համադասումը:

Այսպես, ՀՀ կրթության ոլորտի առավել ընդգծված **հիմնախնդիրներն են՝**

– փոքր է նախադպրոցական կրթական ծրագրերում երեխաների ընդգրկվածությունը, շատ համայնքներում չկան նախադպրոցական կրթական ծառայություններ,

– թերի է դպրոցից դուրս մնացած երեխաների հաշվառման և նրանց կրթության մեջ ընդգրկելու համակարգը,

– հանրակրթական դպրոցները սահմանափակ կարողություններ ունեն ապահովելու բոլոր, այդ թվում՝ կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների կրթությունը,

– մասնագիտական, հատկապես բարձրագույն կրթությունը մատչելի չէ սոցիալապես խոցելի խմբերի համար,

– ձևավորված չեն մասնագիտական կրթության որակի ներքին և արտաքին գնահատման համակարգերն ու մեխանիզմները,

– դասավանդող անձնակազմը բավարար չի տիրապետում կրթության ժամանակակից մեթոդներին և տեխնոլոգիաներին, ցածր է մանկավարժական կադրերի պատրաստման ու վերապատրաստման արդյունավետությունը, չկա մանկավարժների մասնագիտական առաջխաղացման արդյունավետ համակարգ,

– կրթական ծրագրերում գերակշռում է սովորողների տեսական պատրաստվածությունը, շրջանավարտները չունեն կյանքի և մասնագիտական գործունեության համար բավարար կիրառական կարողություններ ու հմտություններ, արդյունավետ մասնագիտական կողմնորոշում,

– թույլ է կրթության տարբեր մակարդակների, ինչպես նաև կրթության և տնտեսության միջև երկխոսությունը, բավարար չեն սոցիալական գործընկերության մեխանիզմները,

– դեռևս ապահովված չէ կրթական ծրագրերի ամբողջական համադրելիությունը միջազգային չափանիշներին, կրթության համակարգը չի կարողանում արագ և

արդյունավետ արձագանքել հասարակության և տնտեսության արագընթաց զարգացումներին,

– դասագրքերի որակը բովանդակային առումով բարելավման կարիք ունի,

– անբավարար են ժամանակակից տեղեկատվական և հեռահաղորդակցման տեխնոլոգիաների հասանելիությունը և կիրառումը ուսումնական գործընթացում, կա էլեկտրոնային ուսումնական նյութերի պակաս,

– շատ ուսումնական հաստատությունների ուսումնանյութական բազան չի համապատասխանում ժամանակակից պահանջներին,

– բարելավման կարիք ունեն կրթության ֆինանսավորման և դրա արդյունավետ օգտագործման մեխանիզմները,

– կրթության կառավարման բոլոր մակարդակներում կա կառավարչական կարողությունների, կառավարման արդյունավետ մեխանիզմների զարգացման անհրաժեշտություն:

ՈՐՈ?ՆՔ ԵՆ ԱՌԱՋՆԱՀԵՐԹՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Հանրակրթություն

1) **12-ամյայից անցում 11-ամյա կրթակարգի**

ա. Մշակել և ներդնել հանրակրթության պետական նոր չափորոշիչներ, դրանց համապատասխան առարկայական ծրագրերի մշակում ու դասագրքերի հրատարակում,

բ. ստեղծել առարկայական չափորոշիչների և ծրագրերի մշտադիտարկման, շարունակական բարելավման մեխանիզմներ,

գ. ներդնել սովորողների գիտելիքների, կարողությունների և հմտությունների, նրանց առաջադիմության գնահատման ժամանակակից, բազմագործոն ձևեր և մեթոդներ,

դ. կատարելագործել դպրոցի ավարտական և բուհական ընդունելության քննությունների միասնական համակարգը,

ե. նոր մշակումներին համապատասխան՝ ապահովել ուսուցիչների վերապատրաստումներ:

2) **Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կիրառության ընդլայնում**

ա. բարելավել համակարգչային տեխնիկայով ու ծրագրային փաթեթներով հանրակրթական հաստատությունների համակարգչային ապահովվածությունը,

բ. բարելավել հանրակրթական հաստատություններում համակարգչային և մեդիագրագիտության մակարդակը,

գ. ընդլայնել ուսումնական գործընթացում տեղեկատվական-հաղորդակցման տեխնոլոգիաների՝ որպես ուսուցման և դասավանդման միջոցի կիրառումը,

դ. մշակել ժամանակակից էլեկտրոնային ուսումնական պաշարներ, հեռավար դասընթացներ, վերապատրաստել մանկավարժներին:

3) **Ավագ դպրոցների ցանցի կատարելագործում**

ա. ապահովել հոսքային ուսուցման կազմակերպումը՝ սովորողների հակումներին ու նախասիրություններին համապատասխան և նախապատրաստել մասնագիտական կրթություն ստանալուն,

բ. ստեղծել ժամանակակից գրադարաններ (ռեսուրսային կենտրոններ)՝ համալրելով անհրաժեշտ գույքով, սարքավորումներով և տպագիր ու էլեկտրոնային գրականությամբ,

գ. Ստեղծել տարածաշրջանային ավագ դպրոցներ, ստեղծել ավագ դպրոցի տարբեր հոսքային ուսուցման համար նախատեսված ուսումնամեթոդական համալիրներ,

դ. բարձրացնել ավագ դպրոցի մանկավարժական կադրերի մասնագիտական որակը և մանկավարժական բուհերում ներդնել ավագ դպրոցների մանկավարժների պատրաստման մագիստրոսական ծրագրեր:

4) **Մանկավարժական կրթության որակի, արդյունավետության և հեղինակության բարձրացում**

ա. մանկավարժական կրթության բովանդակությունը համապատասխանեցնել հանրակրթության արդի պահանջներին,

բ. մանկավարժության բնագավառի գիտական հետազոտություններն ուղղորդել հանրակրթության բարեփոխումների արդյունավետության բարձրացմանը,

գ. խրախուսել և ընդլայնել մանկավարժներ պատրաստող ուսումնական հաստատությունների, ինչպես նաև դպրոցների միջև համագործակցությունը:

5) **Մանկավարժի գործունեության վարկի բարձրացում**

ա. մշակել և ներդնել մանկավարժների խրախուսման արդյունքահեն չափանիշներ և մեխանիզմներ,

բ. խրախուսել մանկավարժների մասնագիտական ընկերակցությունների ձևավորումը և նպաստել դրանց զարգացմանը,

գ. հրապարակայնացնել մանկավարժների լավագույն փորձը և նվաճումները:

6) **Դպրոցների ապահովում մանկավարժական կադրերով**

ա. ներդնել մանկավարժական կադրերի և դրանց պահանջարկի տեղեկատվական բազա,

բ. բարելավել մանկավարժական բուհերում նպատակային ընդունելության, սահմանամերձ և բարձրլեռնային բնակավայրերի մանկավարժների գործուղման համակարգերը:

7) **Մանկավարժների մասնագիտական զարգացման համակարգի բարելավում**

ա. բարձրացնել մանկավարժների վերապատրաստման արդյունավետությունը,

բ. խրախուսել մանկավարժական նորարարությունները:

8) **Աշակերտների բարձրակարգ նվաճումների խրախուսում**

ա. ստեղծել աշակերտների և աշակերտական խմբերի ընդունակությունների դրսևորման նպաստավոր պայմաններ,

բ. ապահովել արտակարգ ընդունակություններ դրսևորած աշակերտների (խմբերի) մասնակցությունը միջազգային օլիմպիադաներին, ստուգատեսներին, մրցույթներին և այլ միջոցառումներին ու ծրագրերին:

9) **Արտակարգ ընդունակություններ ունեցող երեխաների զարգացման նպաստավոր պայմանների ստեղծում**

ա. մշակել արտադասարանական և արտադպրոցական դաստիարակության համակարգի զարգացման հայեցակարգ,

բ. մշակել և ներդնել աշակերտների կրթական, գեղագիտական, տեխնիկական, մարզական նախասիրությունների բավարարման արդյունավետ համակարգ,

գ. ներդնել աշակերտների ստեղծագործական, հետազոտական և նորարարական աշխատանքների խրախուսման մեխանիզմներ՝ ուղղված ինչպես աշակերտներին, այնպես էլ նրանց մանկավարժներին և դպրոցներին:

10) **Հանրակրթական դպրոցներում կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների կրթության կազմակերպման հնարավորությունների ընդլայնում**

ա. իրականացնել հանրակրթական դպրոցների ցանցի միջոցով ներառական կրթության ընդգրկուն կազմակերպումը,

բ. ներդնել կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների կրթությունն իրականացնող դպրոցներին մեթոդական և նյութական միջոցներով օժանդակելու համակարգ,

գ. խթանել դպրոցների, ինչպես նաև օտարերկրյա համանման դպրոցների և կազմակերպությունների հետ կապերն ու համագործակցությունը,

դ. վերանայել հանրակրթության ոլորտի օրենսդրական դաշտը՝ ներառական կրթության միասնական քաղաքականության ապահովման տեսանկյունից:

11) **Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների բացահայտման և կրթության մեջ նրանց ներգրավման արդյունավետ համակարգի ձևավորում**

ա. բարելավել կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների վկայագրման չափորոշիչները, գործիքակազմը և մեխանիզմները,

բ. բարելավել կրթությունից դուրս մնացած երեխաների հաշվառման համակարգը,

գ. ընդլայնել հանրակրթական դպրոցների համագործակցությունը հասարակական կազմակերպությունների, երեխաների իրավունքների պաշտպանության մարմինների հետ:

12) **Նախադպրոցական կրթության որակի և մատչելիության ապահովում**

ա. կատարելագործել նախադպրոցական կրթության ոլորտը կարգավորող օրենսդրական դաշտը և կառավարման համակարգը,

բ. ապահովել նախադպրոցական կադրերի արդյունավետ մասնակցությունը վերապատրաստման, կատարելագործման և ատեստավորման ծրագրերին,

գ. բարելավել նախադպրոցական ծառայությունների իրականացման նյութատեխնիկական և ուսումնանյութական հիմքերը,

դ. մեծացնել երեխաների ընդգրկվածությունը նախադպրոցական ծառայություններում և ապահովել մատչելիություն հատկապես սոցիալապես անապահով ընտանիքների համար:

Միջին մասնագիտական կրթություն

1) Նախնական և միջին մասնագիտական կրթության համակարգի ինտեգրում միաս նական եվրոպական կրթական տարածքին

ա. խթանել մասնագիտական կրթության և ուսուցման հաստատությունների ինտեգրումը կրթության գլոբալ համակարգերին,

բ. ՄԿՈՒ որակավորումների համակարգը համապատասխանեցնել որակավորումների եվրոպական շրջանակին,

գ. ներդնել կրեդիտների կուտակման և փոխանցման միասնական համակարգ,

դ. բարձրացնել համակարգի մասնագետների իրազեկվածությունը այլ երկրների փորձի և լավագույն ձեռքբերումների վերաբերյալ,

ե. օժանդակել ՄԿՈՒ հաստատությունների ցանցավորմանը:

2) **ՄԿՈՒ համակարգի արդյունավորության և արդյունավետության ապահովում.**

ա. ստեղծել մասնագիտական կողմնորոշման և խորհրդատվության արդյունավետ համակարգ,

բ. խթանել սոցիալական գործընկերությունը և երկխոսությունը,

գ. ձևավորել ՄԿՈՒ հաստատությունների արդյունավետ ցանց,

դ. սահմանել նախնական և մասնագիտական կրթության մասնագիտությունների առաջնահերթություններ՝ ելնելով ՀՀ տնտեսության գերակայություններից, և ներդնել մասնագետների պահանջարկի ձևավորման արդյունավետ համակարգ,

ե. բարելավել ՄԿՈՒ հաստատությունների ուսումնանյութական բազան,

զ. բարելավել հաստատությունների հաշվետվողականությունը և գործունեության թափանցիկությունը:

Բարձրագույն կրթություն

1) որակավորումների ազգային շրջանակը ամբողջությամբ համապատասխանեցնել եվրոպական որակավորումների շրջանակին,

2) զարգացնել, հզորացնել ու ամրապնդել որակի ապահովման ազգային համակարգի կարողությունները,

3) ձևավորել և ներդնել բարձրագույն կրթության ֆինանսավորման արդյունավետ և կայուն համակարգ,

4) ապահովել բարձրագույն կրթության ավարտական փաստաթղթերի փոխճանաչումը և համարժեքությունը,

5) խթանել ուսանողների շարժունությունը և Հայաստանի կրթական համակարգի գրավչությունը,

6) խթանել բուհերի և գործատուների (աշխատաշուկայի) փոխադարձ կապը, նպաստել սովորողների մասնագիտական կողմնորոշման և աշխատանքի տեղավորման խնդիրների լուծմանը:

Գիտական աստիճանաշնորհում

1) պահպանել գիտական աստիճանաշնորհման երկաստիճան համակարգը,

2) բարձրագույն կրթության երրորդ մակարդակում խրախուսել կրթություն-գիտություն-տնտեսություն/արտադրություն կապը,

3) ներդնել գիտական հետազոտությունների ֆինանսավորման արդյունավետ և կայուն համակարգ,

4) հստակեցնել գիտական աստիճանաշնորհման չափանիշները, աշխատանք տանել առանց դժվարությունների Հայաստանում շնորհված գիտական աստիճանները օտարերկրյա պետություններում ճանաչման ու համապատասխանեցման ուղղությամբ:

ԵՎ ԿԱՐԵՎՈՐ՝ Կառավարման համակարգի բարելավում

1) ձևավորել բարեփոխումներն առաջնորդող թիմ և իրականացնել վերապատրաստում՝ ծրագրերի կառավարման, ֆինանսական վերլուծության, միջոցների ներգրավման և դոնորների համակարգման ոլորտներում,

2) մշակել ծրագրի մոնիթորինգի պլան և մեխանիզմներ,

3) զարգացնել և ամբողջացնել կրթության կառավարման տեղեկատվական համակարգը,

4) ապահովել շահագրգիռ նախարարությունների, գործարար և քաղաքացիական հատվածի, հիմնական դոնոր կազմակերպությունների ներկայացուցիչների մասնակցությամբ ձևավորված խորհրդատվական մարմնի գործունեությունը,

5) պարբերաբար ներկայացնել կրթության առաջընթացի և հիմնախնդիրների վերաբերյալ տարեկան հանրային զեկույցներ: